

μένου μετά τοῦ πνέυματικοῦ κόσμου καὶ ἐπικοινωνίας τοῦ ἀτόμου μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων *).

3. Διάκρισις τῶν αἰσθημάτων καὶ νοήματων

Ἐκ τῆς στοιχικῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως καὶ ἐκ τῶν θεωριῶν τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ἴδιως δημος ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Καντίου, ἡτις ἔρμηνει τὴν λειτουργίαν τοῦ φανομένου τῆς γνώσεως, διδασκόμεθα ὅτι τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ νοήματα εἶναι οἱ καριότεροι σταθμοὶ ταύτης καὶ ὅτι τὰ μὲν αἰσθήματα διέπει ἡ πλάνη καὶ ἡ ἀστάθεια καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύνανται νὰ προκαλέσουσι ζωὴν δημιουργικήν, τὰ δὲ νοήματα, δις λογικὰ προδύόντα τῆς νοήσεως, ἔξασφαλίζουσιν εἰς ἡμᾶς καθαρὰς μορφὰς γνώσεως, ἵκανάς νὰ καλλιεργήσωσι ζωὴν ἀρμονικήν, φωτιζομένην ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἰδέας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀξίας κοινῆς ἐμπιστοσύνης.

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα ὑπὸ ἀλλων μὲν ἀπεδόθησαν ὡς αἰσθήσεις, λόγῳ τοῦ ὅτι ταῦτα εἶναι προϊὸν τῆς αἰσθήσεως, ὑπὸ ἀλλων δὲς δόξα καὶ ἐνόσουν μὲ τοῦτο τὴν ὑπόκειμενικὴν γνώμην, ἡτις εἶναι διάφορος τῆς γνώμης τῶν εἰδικῶν, ἐφ' ὃσον δὲ δοξάζων δὲν γνωρίζει οὐδὲ τὴν ἀγνοιαν αὐτοῦ, ὑπὸ ἀλλων δὲς λειτουργία μηχανικοῦ χαρακτῆρος (Ἐμπεδοκλῆς, Ἀγαθαγόρας) καὶ ἡτο αἰτία τούτου ἡ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων δργάνων ἐξ ἔξωτερικῆς ἐπενεργείας προκαλούμενη ἀλλοίωσις, ὑπὸ ἀλλων δὲς εἴδωλα, χαρακτηρισμὸν δν ἐδικαιολόγησεν ἡ ἀστάθεια αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ Σπινόζα δὲς συγκεχυμέναι γνώσεις, λόγῳ τῆς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων ἀπουσίας τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, ὑπὸ τοῦ Λεϊβνιτίου δὲς ἀτελεῖς μονάδες, λόγῳ τοῦ ὅτι παρουσιάζουσιν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας παραστάσεις, καὶ ὑπὸ τοῦ Κάντ δὲς δυοίωμα, ἐπειδὴ παρουσιάζει ἐμπειρικὴν πραγματικότητα ἀναφερομένην πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον.

Εἰς δὲ τὴν ἡμετέραν ἔρευναν ὑπὸ τὸν ὥστον αἰσθήματα δὲν ἐννοοῦμεν, δὲς εἴδομεν, τὰ ὑπὸ στενὴν ψυχολογικὴν ἔννοιαν προϊόντα τῆς αἰσθήσεως ἡτοὶ τὰ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἔξωτερικῶν ἔρεθισμῶν ἐγγιγνόμενα ἐν ἡμῖν ἀπλούστατα οτοιχεῖα τῶν ἐντυπώσεων, διότι τὰ προϊόντα ἐκεῖνα, χαρακτηριζόμενα μόνον διὰ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς ἐντάσεως καὶ νοούμενα μόνον ἐν τῇ τεχνητῇ ἀπομονώσει αὐτῶν ἐκ τῶν ἐν τῇ συνειδήσει ἐντυπώσεων, δὲν δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσιν ὠλοκληρωμένην πρὸς ἔρευναν μορφήν.

Οὖτε ἐπίσης ἐννοοῦμεν ὑπὸ τὰ αἰσθήματα τὰς παραστάσεις, διότι

*) Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen. I. Die Sprache. 1923. Σελ. 20.

ή παράστασις, ούσα καθ' ἑαυτήν τι τὸ δὲ μὴ ὑλικὸν καὶ ψυχώδον, εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑλικὸν καὶ ἐν χώρῳ εὐφυεσκόμενον ἀντικείμενον *). Οὕτε τέλος ἐννοοῦμεν τὴν πεῖραν, διότι αὕτη ἀναφέρεται εἰς ὑποκειμενικὰς παλαιότερον κτηθείσας γνώσεις, αἵτινες ἔξ αὐτομικῶν λόγων ἐπηρεασθεῖσαι παρουσιάζουσιν ὑφὴν ὑποκειμενικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ὑφὴ αὕτη συμβάλλει μὲν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως οὐχὶ ὅμως ὡς σταθμὸς ἐξελίξεως αὐτῆς, ἀλλ' ὡς μέσον, τὸ δποῖον προλειαίνει καὶ ἐπιταχύνει τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως.

Κατόπιν τούτων ὑπὸ τὸν ὄρον αἱ συμβάλλεις ἐννοοῦμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐρεύνῃ τὰ ἐν τῇ ἀτομικῇ συνειδήσει φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν δποίων συνέβαλον τόσον αἱ παραστάσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὅσον καὶ ἡ διὰ τῆς βιώσεως προκληθεῖσα ψυχικὴ διάθεσις καὶ ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποτελεῖ πραγματικότητα σχετιζομένην μὲ τὸ ἀντικείμενον, ὅπος καὶ μὲ τὸ ὑποκείμενον, διότι παρουσιάζει τὴν κατὰ ἐμπειρικοὺς νόμους κτηθεῖσαν καὶ ψυχολογικὸν φαινόμενον ἀποτελοῦσαν ἀντίληψιν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου. Εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, δὲν ὑπάρχει ἡ ἀντίθεσις, ἥτις νοεῖται εἰς τὴν παράστασιν, πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν σχετίζεται τὸ ἐν τῇ συνειδήσει φαινόμενον, χρονικῶς καὶ τοπικῶς προσδιορισθέν, μὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δ χῶρος, δι' οὖ προσδιορίζεται, εἶναι περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως μας. Καλοῦμεν δὲ τὰ ἐν τῇ συνειδήσει ταῦτα φαινόμενα ὡς αἰσθήματα, λόγῳ τοῦ δτι διέπουσιν αὐτὰ κατά τινα σοβαρὸν λόγον αἱ παραστάσεις, αἵτινες ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὀνομάζονται αἰσθήματα. Τὰ δὲ νοήματα ὡς δημιουργήματα τοῦ λόγου καὶ τοῦ νοῦ ἀποδίδουσι τὸ λογικὸν περιεχόμενον τῶν ἀντικειμένων, τὸ δποῖον ἀφορᾶ τὸ ὑλικὸν τῶν ἐπιστημῶν.

*Αφοῦ δημητρίειμεν δτι ἡ βίωσις, ούσα τὸ πρῶτον κίνητρον τῆς γνωστικῆς σγέσεως, συνάπτει τὰ ἐκ τῶν παραστάσεων αἰσθητικὰ στοιχεῖα ἐποπτικῶς καὶ προκαλεῖ διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τούτων τὴν ἐπέμβασιν τοῦ λόγου, παρατηροῦμεν δημητρίει τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως ἀναφαινόμενα αἰσθήματα καὶ νοήματα παρουσιάζουσι τὴν ἔξης διάκρισιν:

*) Willy Moog. Die deutsche Philosophie des 20ten Jahrhunderts. 1922. Σελ. 200.

1) Τὸ μὲν αἰσθῆμα παρουσιάζει διὰ τοῦ ἐν τῇ συνειδήσει παραστατικοῦ κόσμου τὴν πρώτην γνωστικὴν μορφὴν ἀπὸ τὸ μέχοι τῆς στιγμῆς ἔκείνης ἄλογον, ἄποιον, ἄρρητον καὶ γενικῶς μὴ ὃν ἀντικείμενον. Τὸ δὲ νόημα παρουσιάζει ωλόκληρο μένον πλέον λογικὸν περιεχόμενον τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐκφραζόμενον γλωσσικῶς δύναται νὰ γίνῃ καὶ ὑπ' ἄλλων ἀντιληπτόν,

2) Τὸ μὲν αἰσθῆμα ἀναφέρεται εἰς ψυχολογικὸν περιεχόμενον, διότι προέρχεται ἀπὸ τὴν συμβολὴν τῶν ψυχολογικῶν λειτουργιῶν αἰσθήσεως, δημιουργίας καὶ ἀναπλάσεως τῶν παραστάσεων, μνήμης κ.λ.π. καὶ διφείλει τὴν πρώτην πηγὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκ τῆς γνωστικῆς ἐτικοινωνίας Υ—Α (ὑποκειμένου—ἀντικειμένου) ἀναφαινόμενον ψυχολογικὸν χειρονός τῆς βιώσεως. Ὁνομάζεται τὸ σύνολον τούτου αἰσθητὸς κόσμος καὶ παρουσιάζει λόγῳ μειονεκτημάτων ἀπάφειαν. Τὸ δὲ νόημα ἀναφέρεται εἰς λογικὸν περιεχόμενον, διότι ἀποκτᾶται διὰ τῶν λογικῶν λειτουργιῶν τῆς κοίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ καὶ προέρχεται ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας λογικῶν μεθόδων, αἵτινες ἔξουδετερώνουσι τὸν αἰσθητικὸν χαρακτῆρα ἔκείνου. Διέπει αὐτὰς ὁ λόγος, ὅστις λόγῳ τῆς δρθῆς ἐπεξεργασίας, ἢν δημιουργεῖ, δηλίζει τὸ νόημα διὰ τῶν γνωρισμάτων σαφηνείας, ἐναργείας καὶ ἀκριβείας.

3) Τὸ μὲν αἰσθῆμα ἀφορᾷ εἰδικὰ καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀτινα προσδιορίζονται ἀπὸ τόπον καὶ χρόνον. Ὡς ἐκ τούτου αἱ πολλαπλαῖς ἐπιδράσεις τοῦ ἐναλλασσομένου περιβάλλοντος, αἱ ποικιλίαι τῶν ἐπὶ μέρους ἀντικειμένων ἄλλα καὶ τὸ εὑμετάβλητον τῶν σχέσεων αὐτῶν προκαλοῦσι διάφορα ἔκαστοτε αἰσθήματα. Διὰ τοῦτο τὸ αἰσθῆμα, περιλαμβάνον τὰ γεννητά, φθαρτὰ καὶ ἀεὶ ἐν μεταβολῇ ὄντα καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἀποκτήσῃ ἀξιώσεις γενικῆς ἀποδοχῆς, χαρακτηρίζεται μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς σχετικότητος καὶ ὑλικότητος. Τὸ δὲ νόημα λόγῳ τῆς διὰ τῶν λογικῶν λειτουργιῶν ἔξουδετερώσεως τῆς σχετικότητος καὶ ὑλικότητος ἀποκτᾷ ἀνεξιρησίαν ἀπὸ τόπον καὶ χρόνον καὶ περιλαμβάνει τὰ γενικὰ γνωρίσματα τῶν ἀγτικειμένων. Διὰ τοῦτο γαρακτηρίζεται διὰ τῶν γνωρισμάτων τοῦ καθολικοῦ κύρους, γενικότητος καὶ ἀναγκαιότητος, καθόσον κατ' ἀνάγκην γίνεται ἀποδεκτὸν ὑφ' ὅλων.

4) Τὸ μὲν αἰσθῆμα πλὴν τῆς χρονικῆς καὶ τοπικῆς συσχετίσεως προερχόμενον ἐπὶ πλέον ἀπὸ ἀτομικὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν καὶ ὑφιστάμενον τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἔκαστοτε ψυχικῶν καταστάσεων διαφοροποιεῖται ἐπὶ τοσοῦτον, ὅστε πᾶς σύνθρωπος ἀποβαίνει μέτρον τῶν πραγμάτων. Οὗτος συνήθειαι, αἵτινες κυριαρχοῦσι πολλάκις εἰς τὴν

ζωὴν τοῦ ἀτόμου, τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς, ἡ κατάστασις τοῦ σώματος, ἡ κατάστασις τῶν αἰσθήσεων, ἡ ψυχικὴ διαφορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἡ παραλλαγὴ τῶν διαθέσεων, ἡ κυριαρχοῦσα ἐκάστοτε σκοπιμότης καὶ γενικῶς αἱ ἀτομικαὶ μεταβολαὶ τῆς ψυχῆς προκαλοῦσι ποιοτικὰς μεταβολὰς τῶν αἰσθημάτων, αἵτινες ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφὴν οὐδέποτε ἐπαναλαμβάνονται. Διὰ τοῦτο χαρακτηρίζεται τὸ αἴσθημα ως ὑποχειμενικόν. Τὸ δὲ νόημα λόγῳ τῆς διὰ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ἔξαλείψεως τῆς ὑποκειμενικότητος τῶν αἰσθημάτων ἀποβάλλει τὴν πολυμορφίαν ταύτην καὶ ἀποκτᾷ ἀντικειμενικὴν μορφὴν μὲν γενικὸν κῦρος.

5) Τὸ μὲν αἴσθημα λόγῳ τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ μετὰ τῶν αἰσθητικῶν στοιχείων τῆς ἐποπτείας ἀφορᾶ ψυχικὸν γεγονός, ὅπερ παρουσιάζει αἰσθησιακὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ἐκδηλώνει παθητικὴν θέσιν τῆς ψυχῆς ἔναντι τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς. Ἐφ' ὅσον δὲ τὰ ἐποπτικὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ δλοκληρώσωσι τὴν μορφὴν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, ἐπεμβαίνει διὰ τὴν διαμόρφωσιν ἐκείνου ἡ φαντασία, ἥτις μὲ κέντρον τὴν πρόσκαιρον διάθεσιν τοῦ ἀτόμου παρουσιάζει ὑποκειμενικὸν κόσμον καὶ κάμνει ἐλατήριον τῆς ζωῆς τὰ πάθη καὶ τὰ ἔνστικτα. Διὰ τοῦτο ἀν ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ γνωστικοῦ φαινομένου ἀπουσιάσῃ ἡ δρμὴ πρὸς τὸ εἰδέναι, εἰς ᾧ διείλεται ἡ προώθησις τοῦ αἰσθήματος πρὸς τὴν βαθμίδα τοῦ νοήματος, τὸ αἴσθημα ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην γίνεται πηγὴ αἰσθησιακῆς ζωῆς, ὃ δὲ ἀνθρωπος δοῦλος τῶν ἐκάστοτε γνωμῶν καὶ παθῶν αὐτοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ γίνῃ ἐλεύθερος.

Τὸ δὲ νόημα ἀπεξενωμένον ἀπὸ τὴν αἰσθησιακὴν ἀναφοράν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ὑποκειμενικὰς διαθέσεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ διεπόμενων μόνον ὑπὸ λογικῶν στοιχείων εἶναι πηγὴ δημιουργικῆς αὐτενεργείας καὶ ἐλατήριον τῆς κατὰ προαίρεσιν ἐνεργείας, ἡ δποία, ἐφ' ὅσον κατευθύνεται ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ διεύει πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἐνότητα τῆς ἴδεας, καθιστᾶ τὸν ἀνθρωπὸν δημιουργικὸν καὶ ἐλεύθερον. Ἐφ' ὅσον δηλονότι αἱ ἴδεαι, μεθ' ὧν συνυφαίνεται τὸ νόημα, εἶναι ἐλατήριον τῆς ζωῆς, δὲν κινεῖται ὁ ἀνθρωπὸς πρὸς τὴν ἔξιφρίνισιν τῆς αἰσθησιακῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐξευγενίζων αὐτὴν ἐργάζεται διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀτινα διαλύουσι τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ χαρίζουσιν εἰς τὸν ἐργάτην αὐτῶν τὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλα καὶ τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς ἐπιφέρουσι, διότι αἱ γνώσεις δὲν εἶναι πρόσκαιροι ἵκανοποιήσεις διὰ τὴν δημιουργίαν, ἀλλ' ἀγαθὰ τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὄποιαν διὰ παντὸς ἐξυπηρετοῦσι.

. 6) Τὸ μὲν εἰσθῆμα, ὡς παρουσιάζον τὴν ἄνευ ἐλέγχου ἀποδοχὴν τῶν δεδομένων τῶν οἰσθήσεων, ἐναρμονίζεται πρὸς τὰς πρώτας περιόδους τῆς ἔξελίξεως τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως, καθ' ἃς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μὴ δυνάμενον νὰ ἀνυψωθῇ εἰς καθαρωτέρας γνωστικὰς μορφὰς κατηυθύνετο πρὸς ἔλλειπεῖς γνώσεις δογματικῶς κυριαρχούσας. Ὁ δογματισμὸς ὅμως περιορίζων τὴν ἔρευναν καθιστᾶ τὸ πνεῦμα στεῖρον, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἢ ἐκ τούτου ἀπορρέουσα ταύτισις τοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως μετὰ τοῦ ἀντίκειμένου γεννᾷ τὸν μυστικισμὸν καὶ παρουσιάζει πρωτόγονην γνωστικὴν ἴκανότητα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο φανερώνει ἀπλοῦν τρόπον τοῦ σκέπτεο θαῖ, κατὰ τὸν ὅποιον δὲν ἀνθρωπος ἀσχολούμενος μόνον μὲ τὰ φαινόμενα δὲν διακρίνει τὰς ἐννοίας ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ παρακολουθεῖ δι' ἔλλειψιν κριτικοῦ πνεύματος μόνον τὰ πράγματα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆν, ἀντὶ τοῦ νοῦ, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ καρδία κατευθύνουσι τὴν πορείαν τῆς ζωῆς. Καὶ ναὶ μὲν ζῶσι πολλάκις οἵ ἀνθρωποι εἰς τὸν παράδεισον τῶν πραγμάτων, διότι ἢ ἀπουσία ἐκ τῆς ζωῆς, λόγῳ ἀγνοσίας, τῆς δημιουργικῆς προσπαθείας καθηλώνει αὐτοὺς εἰς τὴν φυσικὴν ζωήν, ἥτις ἐξ ἀγνοίας τοῦ καλυτέρου δὲν σημειώνει ἔξελιξιν. Εἶναι ὅμως αὕτη διὰ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἀμορφος, διότι ἔνεκεν τῆς ἔλλείψεως τοῦ κριτικοῦ πνεύματος δὲν παρουσιάζει τὰ θέλγητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ἐξ ἀντιθέτου τὸ νόημα ἀναπτυχθὲν κατόπιν σκέψεως στηριζομένης εἰς τὸν δρόσον λόγον προκαλεῖ καθαρὰν ἀπὸ τὸν δογματισμὸν πνευματικὴν ζωήν, ἐνῷ ἢ ἀπὸ τὴν ἔφεσιν πρὸς τὴν γνῶσιν κινουμένη ψυχή, θέωροῦσα τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ὡς ἀφορμὴν πρὸς τὴν γνῶσιν, ἀναπτύσσει δρόσην καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἥτις εἶναι πηγὴ πάσης δημιουργικῆς προσπαθείας. Τὸ κριτικὸν τοῦτο πνεῦμα ἔξουδετερῶν τὴν μορφὴν τοῦ μυστικισμοῦ κατὰ τὴν ζήτησιν τῆς γνώσεως δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ πράγματα, ἀλλὰ χωρεῖ πρὸς τὰ νοήματα. Κινεῖται δὲ τότε εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν μὲ αὐτὰ δὲν ἀνθρωπος, ὥστε ἀποκτᾶ διὰ τῆς νοήσεως τὸ λογικὸν περιεχόμενον τοῦ κόσμου. Καὶ ναὶ μὲν ἡ νόησις αὕτη καὶ δὲ πόθος τῆς ἀποκαλύψεως μεγαλυτέρου φωτὸς γίνονται αἰτία ὥστε νὰ γάνη ἢ φυσικὴ ζωὴ τὸ μὴ συνειδητὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀμορφον κάλλος αὐτῆς, γίνεται ὅμως ἀφ' ἑτέρου καὶ αἰτία νὰ ἀποκαλύπτεται βαθμηδὸν ἢ καθαρὰ ἀλήθεια καὶ νὰ δεεύῃ δὲν ἀνθρωπος πρὸς τὸ ἀγαθόν, νὰ κινηται πρὸς τὴν οὖσίαν. Ἡ ὁδὸς εἶναι ἐπίπονος. Ἡ ψυχὴ μὲ μόχθους ἀποκτᾶ τὸ φῶς. Ἡ παιδεία ὅμως ἔξουδετερῶν τὴν πλάνην τῶν φαινομένων καὶ ἐκμηδενίζει τὰς ὑποκειμενικὰς ἀστόχους κατευθύνσεις, ἐνῷ τὸ νόημα

περιλαμβάνον περισσότερον φῶς ἀπὸ τὴν ἴδεαν γίνεται δόγανον ἀνύψωσεως τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ ἄγονον καὶ λεπτῶν πραγμάτων εἰς τὴν γόνιμον βίωσιν τῆς γνώσεως. Οὗτος ὁ λόγος γίνεται σύρξ θιὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἐκείνων, τὰ δποῖα ἐν σόφιᾳ ἐποτήθησαν.

4. Σγέσις αἰσθημάτων καὶ νοημάτων

Ἐκ τῶν μέχρι τῶνδε κατεφάνη ὅτι τὰ αἰσθήματα εἶναι ἀσταθῆ, διότι ἡ ἀπόστασις αὐτῶν συνάπτεται μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ὑπόκειμενικῶν καταστάσεων, γεννητὰ καὶ φθαρτά, διότι συμφύρονται μὲ ἐποπτικὴν απογείαν, καὶ ἀπατηλά, διότι εὐκόλως διεγείρονται ζῷην ἐστεοφυεύμην δημιουργικῆς πνοῆς.

Ἐίναι ἐν τούτοις ὁ σταθμὸς αὐτῶν ἀπαραίτητος διὰ τὴν τῆς αἰσθητικῆς φύσιν τῆς γνώσεως. Τοῦτο ὅμολογήθη καὶ ὑπὸ παλλὰς ἀρχαίων φιλοσόφων, οἵτινες ἡσχολήθησαν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως. Οὗτος δὲ Ἡράκλειτος, ὡς εἴδομεν, κακίζει μὲν τὴν ἀνεπιφύλακτον πίστιν πρὸς τὰς αἰσθήσεις, διότι αὐταὶ μακράν τῆς συμβολῆς τοῦ λόγου παρουσιάζουσιν ἀπατηλὰ δημιουργήματα, θεωρεῖ δῆμος αὐτὰς καὶ δόγανον νοητικῆς λειτουργίας. Ὁ Πλάτων ἐπίσης διδάσκει ὅτι αἱ αἰσθήσεις ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην γνῶσιν, ἥτις εὐνοεῖ τὴν ἀγύψιτιν τῆς ψυχῆς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἔκειθεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ δόντος. Ὁ δὲ Καντιός θεωρεῖ τὸ δμοίωμα ὡς τὸ προϊὸν τῆς διανοίας, τὸ δποῖον, δταν ἔξουδετερωθῶσι τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ, καταλήγει εἰς τὸ νόημα. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἡ γνωστικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς κινεῖται ὑπὸ τῆς δομῆς πρὸς τὸ εἰδέναι, κηροιμοποιεῖ αὖτη τὸ δμοίωμα διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ νοήματος.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συνάγομεν τὰ ἀκόλουθα:

1. Ὅτι ἡ ἴδια ψυχὴ ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ φαινούμενου τῆς γνώσεως. Καὶ πράγματι. Ὅταν δημιουργήται ἡ βίωσις, ὑφίσταται μὲν ἡ ψυχὴ τὴν διὰ τοῦ ἔρεθισμοῦ τῶν αἰσθητηρίων δργάνων ἐπίδρασιν τῶν ἔξωτερικῶν ἀντικειμένων, δὲν εἶναι ἐν τούτοις αἰτία ταύτης τῆς λειτουργίας τὸ ἀντικείμενον, ἔξ οὖ προέρχεται ὁ ἔρεθισμός, ἀλλοῦ ἡ ἴδια ψυχὴ, ἥτις αὐθιδιομήτως ἐνέργεια πρὸς τοῦτο. Διαπιστοῦται αὖτὸς ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνέργειαν τῆς γνώσεως. Οὗτος ἀπειρά εἶναι τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντος, δρισμένα δῆμος ἐκ τούτων γνωρίζομεν. Τὸ κίνητρον εὑρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ προσδιορίζεται ἐκ τῆς δομῆς πρὸς τὸ εἰδέναι. Δὲν ἀφορᾷ δὲ ἡ αἰτία αὕτη τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἥτοι τὴν λειτουργίαν, καθ' ἥν ἡ ψυχὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων

νηφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ὅλλα τὸ ἐνεργητικὸν μέρος αὐτῆς. ὅπερ δεσπόζειν ὡς γνωστικὴ ἐνέργεια ἐκδηλώνται διὰ τοῦ λόγου.

2. "Οτι ἀν αἰτία τῆς γνώσεως εἶναι ή νόησις ἢ φρόμητη ταύτης εἴναι ή αἴσθησις. Αὕτη ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν, διὸ ης δημιουργεῖ ή ψυχὴ τὸν πνευματικὸν κόσμον, καθόσον διερεθίζει τὴν γνωστικὴν τάσιν καὶ προκαλεῖ τὴν νόησιν.

3. "Οτι η γνωστικὴ ἐνέργεια ἀναφαίνεται καὶ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐποπτείας, διότι θέτει αὐτὴ εἰς ἐνέργειαν τὸ a priori στοιχεῖα τῆς ἐποπτείας. Τὸ κύριον δὲ γράμματος ἐργατικὸν αὐτῆς τελεῖται κατὰ τὴν διανοητικὴν καὶ λογικὴν λειτουργίαν, διότε θέτει ή ψυχὴ εἰς κίνησιν τὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου. Τὸ ὑποκείμενον δέοντα εἶναι κέντρον ἐποπτικῆς, διανοητικῆς καὶ λογικῆς αὐτενέργειας καὶ η γνωστικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διαμορφώνει τὰς ἀντιστοίχους βαθμίδας διὰ τὴν βαθμιαίαν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, τὴν ἀπόκτησιν τ.ξ. τοῦ νοήματος.

4. "Οτι εἰς λειτουργίας τῶν δποίων ή προεία προσδιορίζεται ὑπὸ ἔξελικτικῶν σταθμῶν αἱ προηγούμεναι βαθμοί δεξιῶν μεταβάλλονται εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀνωτέρων βαθμών. Τοῦτο διείλεται εἰς τὸ διὰ εἰς ἕκαστην βαθμίδα κυριαρχοῦσι δύο στοιχεῖα, ἐν σταθμοῖς ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀποκτηθεῖσαν βαθμίδα καὶ ἐν δυναμικόν, τὸ δποίων ἀφορᾶ τὴν αὐτενέργειαν τῆς ψυχῆς πρὸς διοκλήσιν τοῦ νοήματος *). Ή ἐνωσις αὐτῶν δημιγεῖ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ νοήματος. Διότι ἐνῷ τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀγαλλίασιν τῆς ψυχῆς διὰ τὴν πνευματικὴν ἀπόκτησιν, τὸ δεύτερον ἐκδηλώνει κίνητρον αὐτῆς διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀνορτέρου περιεχομένου. Ή δ' ἀπαίτησις αὗτη πραγματοποιεῖται διὰ τῶν λογικῶν λειτουργιῶν, τὰς δποίας θέτει εἰς ἐνέργειαν η ψυχή. Οὗτος η ἐνότης τῶν δύο στοιχείων εἶναι αἰτία ὅτε διὰ ἀποκτηθεῖσα σταθμὸς νὰ μὴ ἀποτελῇ ἀνάπταντιν τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἀπαραιτητὸν κίνητρον πρὸς ἀνύψωσιν καὶ τελείωσιν. Τοῦτο ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ νὰ χωρῇ η ψυχὴ πρὸς τὸν σκοπὸν της. Η ἀγαλλίασις μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πρώτου πνευματικοῦ κτίματος εἶναι καὶ πρόσθετον ἐλατήριον, τὸ δποίων συναισθηματικῶς ἐνισχύει τὴν τάσιν ταύτην τῆς ψυχῆς.

5. "Οτι η ἴσχὺς αὗτη τοῦ ἔξασκοῦντος τὴν προώθησιν στοιχείου διείλεται εἰς τὴν ἐναρμόνισιν τοῦ ἀποκτηθέντος

*) Ernst Cassirer. Substanzbegriff und Funktionsbegriff.
1923. Σελ. 418.

περιεχομένου πρὸς τὸν ἰδεατὸν κόσμον. Ἐκάστη βαθμὸς δηλονότι μετέχει κατὰ τὸν Πλάτωνα ἀντιστοίχως τῆς ἴδεας, πρὸς τὴν ὅποιαν ἡ ψυχὴ κατατείνει, δὲ λόγος ἀναλαμβάνει νὰ καλλιεργήσῃ τὴν προοδευτικὴν ἔξελιξιν. Κατάδηλος δὲ εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῆς ἴδεας διὰ τὴν ἔξελιξιν αὐτῆν, ἵτις διαφαίνεται εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν γενῶν κατὰ Πλάτωνα. Οὗτῳ κατὰ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν ἐνῷ ἀρχίζει αὕτη ἀπὸ τὰ πράγματα, ὅπως τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τοῦ παραστατικοῦ κόσμου, ἀποκτᾶ μετὰ τοῦτο ἐκ τούτων ἡ ψυχὴ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑποκειμενικὴν γνωριμίαν, κατόπιν δὲ ζητεῖ νὰ παρουσιάσῃ γενικοῦ κύρους γνωριμίαν. Κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν γνωριμίαν λόγω τῆς ἀτελείας τοῦ παραστατικοῦ κόσμου ἔξασκεῖται ἐπίμονος ἐμπειρικὴ ἔρευνα ἐπ' αὐτῆς ταῦτης τῆς ψυχῆς ὅστε νὰ ἀποκτᾶ τὸ ἀτομον τὸν συνειδητὸν κύρον. Τοῦτο τὸ στάδιον ὡς περισσότερον οὖσιδες ἀπὸ τὸ προηγούμενον στάδιον τοῦ παραστατικοῦ κόσμου, ἐφ' ὅσον εἶναι προϊόν τῆς θαταβληθείσης μεγαλυτέρας ἐποπτικῆς ἐνεργείας, παρέχει τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων. Ο φωτισμὸς ὅμως τῆς ἴδεας ὑδηγεῖ εἰς νέαν ἀνύψωσιν, ὅπότε τὸ ἀτομον διὰ καταλλήλων κανόνων δίδει τάξιν εἰς τὸ χώρος τῶν ἐντυπώσεων. Επιζητοῦν δὲ νὺν χρήση πρὸς τὴν γενικοῦ κύρους γνῶσιν κατατείνει διὰ τῆς σκέψεως πρὸς τὴν βαθμιαίαν κατάκτησιν τοῦ νοῆματος, ἵτοι πρὸς σύλληψιν δὲν τῶν ἴδεων σχέσεων. Ιδίως κατὰ τὴν διαλεκτικὴν ἐνέργειαν προβιάζοντιν ἔκαστοτε νέαι ἀπορίαι, αἵτινες δὲς ἐλατήσια ἐκ τοῦ ἀγνώστου ἀποτελοῦσι κίνητρα διὰ τὴν ψυχὴν ἐπιτείνοντα τὴν σκέψιν καὶ προκαλοῦντα τὴν ἀποκάλυψιν νέων προτιμάτων γονίμων διὰ νέαν νοητικὴν κίνησιν αὐτῆς.

Τὰ γόνιμα αὐτὰ προίσματα ἔχουσιν, ὡς εἴδομεν, ἐν ἑαυτοῖς διναμικόν τι κίνητρον πρὸς ἔξελιξιν. Απορρέει δὲ τοῦτο ἐκ τῆς σχέσεως, τὴν δικοίαν ἔχουσι ταῦτα πρὸς τὸ σύνολον. Είναι ἡ ἴδια σχέσις, τὴν δικοίων παρουσιάζει ἡ φωτισθεῖσα διὰ τῆς μορφώσεως ψυχὴ, διαν ζητῇ νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἴδεαν. Λιὸν διαλισμένη ἀετη διὰ τῆς δρμῆς πρὸς τὴν γνῶσιν ἀποκαλύπτει βαθμιαίως τὰ γόνιμα στοιχεῖα, ἀτινα συγγενεύοντι πρὸς τὴν ἴδεαν.

Ἡ δὲ τάσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ νόημα ὑποδηλώνει μεγαλυτέραν αγέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν εὑρουτέραν ἀλήθειαν, τὴν ἀλήθειαν, ἵτις ἀφορᾶ τὸ σύμπαν *) καὶ ἐξ ἣς φωτίζεται καὶ τὸ ἐπὶ μέρον νόημα. Τὰ γόνιμα δηλαδὴ στοιχεῖα δὲν ὑδηγοῦσι μόνον πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ νοῆματος

*) Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen. I. Die Sprache. 1923. Σελ. 44.

ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν εὐδοτέραν ἀλήθειαν, ἀφοῦ ή σχέσις πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ σύμπαντος ἀποτελεῖ καὶ τὸ γνώρισμα τῆς γονιμότητος. Εἰς ταύτην τὴν σχέσιν ὀφείλεται η δημιουργική τάσις τῶν γονίμων πορισμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ γόνιμα στοιχεῖα προσδιορίζουσι τὴν τάσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σύμπαν, πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς δλότητος, κατὰ τὴν διαμύρφωσιν τοῦ νοήματος τὰ κυριαρχοῦντα γνωρίσματα δὲν ἀφοροῦν μόνον τὴν οὐσίαν τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ ἵστορα τῆς βαθμιαίας ἀνυψώσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἰδέαν ἡπανίττονται τὴν ἔνταξιν τούτου εἰς εὐρύτερον γένος^{*)}). Τὸ γένος τοῦτο ἀποτελεῖ νέον πειρασμὸν τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἀνυψώσεως πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ σύμπαντος.

Τὸ δὲ γεννόντος, καθ' ὃ τὰ γνωρίσματα τοῦ νοήματος ἀποτελοῦσι δημιουργικὰς δυνάμεις ὅχι μόνον διὰ τὴν νοητικὴν κατάληψιν τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ νοήματος πρὸς εὐδοτέρας συνέληψεις, ἀποτελεῖ τοῦτο κριτήριον τῆς ἀληθείας τοῦ νοήματος. Μεγαλυτέρα ἡδο θεμελίωσις τῆς ψυχῆς διὰ τῶν γνώσεων καὶ σοβαρωτέρα διεύρυνσις ἐκείνων ἀφορῶν σοβαρώτερον φωτισμὸν. αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἰδέας, διότι η ἰδέα ἀποτελεῖ αἰτίαν δὲν τῶν γνωστικῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς.

Τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως, καθ' ἥν οἱ ὑπὸ τῆς ψυχῆς δημιουργούμενοι σταθμοὶ εὑνοοῦσι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀληθοῦς, εὐρίσκομεν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πορείαν, ἥν ἡκολούθησεν εἰς τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἴστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως ἐπικυρώγει τὴν ἀντίληψιν διὰ τὴν διαμόρφωσις τῶν σταθμῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ σκόπιμον ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς.

Οὗτος ἐνῷ ἀρχικῶς ἐξήτησεν ὁ ἀνθρώπος τὴν γνῶσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διὰ νὺν ἐξαστραμμῆνη η διατήρησίς του εἰς τὴν ζωήν, κατόπιν, ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἀγῶνα του διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀνεπτύχθη περίσσεια δυνάμεων, ἐχοησιμοποιήθη αὕτη διὰ τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων ἀνεξαρτήτως πρακτικοῦ σκοποῦ. Ἡ ὑποκειμενικὴ τότε μορφὴ τῶν γνώσεων ἀντικατεστάθη μὲ τὴν λογικὴν μορφὴν αὐτῶν. Τοῦτο μέμως, ὃς ἔχομεν ἀναφέρει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἴστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως, ἐπετεύχθη ἐξελικτικῶς. Μετὰ τὴν γνῶσιν δηλεγότι τῶν αἰσθητῶν κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἰονικὴν φιλοσοφίαν ἐπακολουθεῖ κατὰ τὸ δεύτερον

*) Ernst Cassirer. Substanzbegriff und Funktionsbegriff. 1923. Σελ. 6,9.

στάδιον ή γνώσις τῶν διανοητῶν ἥτοι γνώσεων οὐχὶ τελείως ἀντικειμενικῶν. Κατὰ τὸ τρίτον στάδιον ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τῆς σκέψεως, ἐνῷ κατὰ τὸ τέταρτον στάδιον δεσπόζει ἡ ζήτησις τοῦ νόηματος. Ἐκαστον στάδιον ἔξυπηρετεῖται ἀπὸ τὸ προηγούμενον στάδιον, διότι ἔκεινο ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τ. ὃ ἐπομένον. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀξία ἑκάστου σταδίου εἰς τὴν πορείαν ταύτην τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀντικατοπτρίζει ἀντίστοιχος τὴν ἀξίαν τῶν βαθμίδων εἰς τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως. Ὅπως π.χ. ἡ δῆλη προσωριατικὴ φιλοσοφία ἀπετέλεσεν εὔνοϊκὸν σταθμὸν διὰ τὴν ἔξέλιξιν τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως, τοιουτορόπτως καὶ ἡ ἀντίστοιχος βαθμὸς τοῦ φιλονομένου τῆς γνώσεως, τούτεστι τὸ προτὸν τῆς διανοίας, εἶναι προϋπόθεσις διὸ τὴν δημιουργίαν τοῦ νοήματος.

Ἄλλὰ καὶ ὁ χαρακτῆρας τῶν τελικῶν προϊόντων τῆς γνωστικῆς ἐνεργείας τῶν λέξεων, αἵτινες συμβολίζουσι τὸ νόημα, διαπιστώνει τὴν ὁριὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν γνωστικὴν ἐνέργειαν τῶν τάσεων πρὸς τελείωσιν. Τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα αὐτά, αἱ λέξεις, ὡς ἐγερτικὰ τῆς νοήσεως κινούμενα πρὸς τὴν ἰδέαν προκαλοῦσι τὴν ἀνθησιν καὶ ἐπέκτασιν τῶν γνώσεων καὶ τὴν ἀνέψιωσιν τοῦ κόσμου τῶν ἐπιστημῶν. Ὁφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς λέξεως ἀποδιδόμενον εἰς συγκεκριμένην μορφήν, ἵτις εἶναι ἀποκρυστάλλωσις μᾶς δημιουργικῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ καὶ γόνιμα στοιχεῖα, ἀτινα θεμελίωσι καὶ ἔξυπηρετοῦσι τὴν δημιουργικὴν τάσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἰδέαν. Ἡ θεμελίωσις αὗτη εἶναι κίνητρον, τὸ ὅποιον ἐκδηλοῦται εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς λέξεως καὶ τὸ ὅποιον ὀδηγεῖ τὸν κάτοχον ταύτης πρὸς νέας γνώσεις.

Γίνεται δὲ τοῦτο ὅχι μόνον διὰ τῆς καλλιεργείας τῶν νέων γνώσεων, διὰ τῶν ὅποιων ὁ πνευματικὸς κόσμος δημιουργεῖται καὶ ἀποκτᾷ ἀντικειμενικὸν κῦρος χωρῶν οὕτω πρὸς τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν εἰδικῶν σημασιῶν, αἵτινες προστιθέμεναι ἐκάστοτε εἰς τὰ ἀντικείμενα ἀξιολογοποιοῦσιν αὐτά. Διότι διὰ τῆς νέας σημασίας αὐτῶν καθορίζεται ἡ ἐκτίμησις, τὴν ὅποιαν ἔκεινα λαμβάνουσιν εἰς τὴν ὀλότητα τοῦ σύμπαντος. Τόσον δὲ αἱ γνώσεις ὅσον καὶ αἱ ἐκάστοτε σημασίαι ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἰδέαν δὲν εἶναι ἐκδηλώσεις τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ δημιουργήματα τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἀνάτασιν αὐτῆς πρὸς τὸ εὑρύτερον καὶ ὑψηλότερον.

Τὸν αὖτὸν δὲ τέλος τρόπον ἀνυψώσεως ἐπιζητεῖ ἡ φυσὴ καὶ εἰς τὸ πάσιης ἄλλης σφαίρας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος περιεχόμενον. Οὕτως

αἱ λέξεις, ὡς καὶ ὅλα τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα, φανερώνονται ὅτι
ἴδιον τῆς ψυχῆς εἶναι νῦν ἀποκτᾶ διὰ τῶν πολιτιστικῶν δημιουργημά-
των αὐτῆς σταθμούς, οἵτινες ὡς κίνητρα εύνοοῦσι τὴν ἴδαιτερὴν
στροφὴν αὐτῆς.

Ἐπειδὴ δὰς ἡ ψυχὴ ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν λειτουργίαν
τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως καὶ ἥδη ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἴδαιτερης
δημιουργεῖ προοδευτικοὺς σταθμοὺς διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἔξελιξιν τοῦ
φαινομένου τούτου, πρῶτος δὲ σταθμὸς εἶναι τὸ αἴσθημα, ἀποδει-
κνύεται διὸ τὸ αἴσθημα εἶναι βασικὸς σταθμὸς διὰ τὴν
ἐπίτευξιν τοῦ νοήματος καὶ ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως
καθὼς καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ διὰ τὴν κίνησιν πρὸς
τὴν ἴδαιτερην.

Τὸ αἴσθημα ὡς σταθμὸς τῆς γνωστικῆς ἐνεργείας ἀποτελεῖ ἄρα
προϋπόθεσιν διὰ τὴν τελείωσιν τῆς ἐνεργείας ταύτης εἰς τὸ νόημα.
Γέφυρα εἰς τοῦτο εἶναι ἡ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν πραγματοποιούμενη
ὑποκειμενικότης τῶν ὅντων. ᘾπειδὴ δηλαδὴ ἐκ τῆς σφαίρας
τοῦ πράγματος (*Ding an sich*) πρέπει κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ νὰ
δημιουργηθῇ ἄλλη σφαῖρα μὲν νοητὸν περιεχόμενον διὰ τὴν πνευματι-
κὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργεῖ δὲ ψυχὴ τὸν σταθμὸν τοῦ
αἴσθηματος ὡς πρώτην βαθμίδα γνωστικῆς ἐνερ-
γείας, κατὰ τὴν ὅποιαν ὑποκειμενικοποιεῖ αὗτη τὸν κόσμον τῶν
πραγμάτων. Ἡ ὑποκειμενικότης αὗτη ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀποκτᾶ ἐν
τῇ ἐπικοινωνίᾳ αὐτῆς μετ' ἔκείνων τὸν παραστατικὸν κόσμον, τὸν
ὅποιον συνενώνει διὰ τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς διανοήσεως. Χρησιμεύει
δὲ ἡ ὑποκειμενικότης αὗτη εἰς τὸ νῦν ἀποτελέσῃ συνειδητὴν
γνωριμίαν τοῦ κόσμου τῶν πραγμάτων. Κατόπιν ἀρχίζει ἐπὶ τού-
του τὸ ἐσωτερικὸν πλέον ἔργον τῆς ψυχῆς. Κατὰ τὸ ὕδριμον στάδιον
ἔχουν δετεροῦσα αὕτη τὴν ὑποκειμενικότητα διὰ τῶν κατὰ νόμους λει-
τουργουσῶν λογικῶν μυροφῶν μεταφέρει τὴν συνειδητὴν εἰκόνα εἰς τὴν
λογικὴν σφαῖραν, τὸ νόημα. Οὕτως ἀντικαθίσταται τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον
διὰ τοῦ νοητοῦ καὶ τὸ ὑποκειμενικὸν διὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ.

Τὸ αἴσθημα ἄρα ἀποτελεῖ γέφυραν διὰ τῆς ὅποιας τὸ μὴ δὲ
γίνεται ὁ ν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Θ. Βορέα. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν.
2. » Λογική.
3. » Ψυχολογία.
4. Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen.
I. Die Sprache.
5. Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen.
II. Das mythische Denken.
6. Ernst Cassirer. Substanzbegriff und Funktionsbegriff. 1923.
7. H. Diels. Die Fragmente der Vorsokratiker.
8. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου. Ἰστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως. 1885.
9. Joseph Geimer. Περὶ αἰσθητῆς καὶ νοητῆς πείρας. Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος 9ος.
10. Max Heinze. Die Lehre vom Logos. 1872.
11. I. Θεοδωρακοπούλου. Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα.
12. » 'Η ἔννοια τοῦ ἐγὼ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐποπτείας.
Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος 6ος.
13. » Θεωρία τοῦ λόγου ἢ γνωσιολογία. 1928.
14. » Φιλοσοφία ἢ καὶ Ψυχολογία. Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος 1ος.
15. Im. Kant. Kritik der reinen Vernunft.
16. K. Λογοθέτου. Ἡ ἰδεολογία τοῦ Λεϊβνιτίου. 1914.
17. » 'Η περὶ ἴδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος. 1908.
18. » 'Ο Σπινόζας καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ. 1927.
19. » 'Η φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου.
20. Aug. Messer. Einführung in die Erkenntnistheorie. 1927.
21. Willy Moog. Die deutsche Philosophie des 20ten Jahrhunderts. 1922.
22. Georg. Oprescu. Descartes Erkenntnistheorie. Dissertation. Goettingen. 1889.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΤΕΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγὴ	Σελ. 3
I. Τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς γνώσεως	» 5
1) Ψυχικαὶ λειτουργίαι τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως (αἱ- σθήσεις, συνείδησις, νόησις)	» 5
2) Γνωστικὴ σχέσις (βίωσις, λόγος, νοῦς, ἴδεα).	» 8
II. Αἰσθήματα καὶ νοήματα	» 13
1) Ἰστορικὴ ἐπισκόπησις. (Τὰ τέσσαρα στάδια τῆς ἔξιλί- ξεως τοῦ γνωστικοῦ ζητήματος : Ἱωνικὴ φιλοσοφία- προσωρινοὶ φιλόσοφοι-σοφιστιὶ καὶ ὁ Σωκράτης μετὰ τῶν μετ' αὐτὸν φιλοσόφων ἥτοι Πλάτωνος, Ἀρι- στοτέλους, Καρτεσίου, Σπινόζα, Λεϊβνιτίου καὶ Ἐγέλου)	» 13
2) Ἡ λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως (Κάντιος).	» 47
1) Αἰσθητὸς κόσμος (ἐποπτεία)	» 47
2) Νοητὸς κόσμος [α) διάννοια-κατηγορίαι-βασικαὶ ἀρχαὶ- δόμοιωμα β) νοῦς - κρίσις-ἀξιώματα-συλλογισμοὶ - διαλε- κτικὴ μέθοδος καὶ ὁρισμός].	» 49
3) Διάκρισις αἰσθημάτων καὶ νοημάτων	» 62
4) Σχέσις αἰσθημάτων καὶ νοημάτων	» 67

Σελ. 10 στίχ. 14 ἀντὶ δύο γράφ. δσων

» 21	» 24	» κοινὸν	» κενὸν
» 29	» 6	» ἔχον».	» ἔχον»
» 30	» 13	» ἐλέγξεμεν	» ἐλέγξωμεν
» 50	» 31	» ὑπερβασικῶν	» ὑπερβατικῶν

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. Die Stufen der Wertgerichtetheit im Wandel der Kulturformen und -gebilde. Leipzig. 1937.
2. Τὸ Ψυχολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger. Θεσσαλονίκη. 1938.
3. Ἀγωγὴ καὶ Μόρφωσις. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά». Ἀθῆναι, ἀριθ. 66 (1939).
- 4) Βίοις Προσωπικότης καὶ ἔννοια τοῦ πνεύματος, εἰδικότερον δὲ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Τοίποτε. 1939.
- 5) Άπει Ψυχολογικῇ ἔρευνᾳ εἰς τὸ Β'. Γρηγορίου ἀρχένων Θεσσαλονίκης. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικά Χρονικά». Ἀθῆναι, ἀριθ. 71. (1939).
6. Σάγχρανα φεύγατα τῆς Γερμανικῆς Ψυχολογίας. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικά Χρονικά». Ἀθῆναι, ἀριθ. 76 καὶ 77 (1940).
7. Ἡ Κατανόησις (ώς σταθὺς πολιτιστικῆς ἐνδηλώσεως τοῦ ἀνθρώπου). Ἀθῆναι. 1940.
8. Ἡ βούλησις ὡς πολιτιστικὴ ἐνδηλώσις. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις», ἀριθ. 4 (1947).
9. Ὁ Χαρακτήρ τῶν ιστορικῶν λαῶν. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις», ἀριθ. 5 (1947).
10. Ὁ Ἐφηβος καὶ ἡ θρησκευτικότης του. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις», ἀριθ. 7 (1947).

ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΙΝ

1. Τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως.
2. Ἐξελικτικὴ ψυχολογία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΕΠΙΧΟΡΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΕΤΡΟΥΧΙΑΣ